

Oponentský posudok

Vanda Michalská

Nepíše sa mi to ľahko. Snažím sa pochopiť, ako k tomu došlo. Priznávam sa, že neviem, ako mám reagovať. Dôkladne som si prezrel predkladanú prácu diplomantky a prečítal som si jej text. Nerozumiem ani jej videám ani dôvodom, prečo vznikol text v tejto podobe. Čo sa tak desivé na AVU deje, že autorkin tvoriaci subjekt nevidí inú možnosť, než totálne odmietnutie?

Sľúbil som, že sa pokúsim o niečo ako antropologický náhľad na predloženú prácu. Začnem dvadsiatym storočím. Nemôžeme si nevšimnúť tendencií odmietnutia tradície, s cynickou negáciou ako ohavným dvojčat'om pokroku. Konštatujeme zvrhnutie starých definícií s tichým predpokladom, že na troskách spoločne vybudujeme niečo nové a lepšie. Umenie dvadsiateho storočia bolo umením inovácie. Aby vznikalo niečo nové, občas treba niečo z toho starého zbúrať. Za dvadsiate storočie sa nájdu mnohé prípady obrátenia predpokladov umenia čiastočne alebo úplne naruby už od pisoáru Elsy von Freytag-Loringhoven, ktorý si potom privlastnil Marcel Duchamp a zrejme vďaka zlému svedomiu dokázal umenie tak zaujímavo teoretizovať novým paradigmatickým spôsobom. Nasledovali ďalšie prevraty: prázdna galéria, odhmotnené dielo, text, sadenie stromov a sádlo, krv, sex aj youtube trash. Každú ďalšiu revolúciu umenie vstrebá, je to nevyhnutný pohyb. Umelkyne a umelci ohľadávajú teritória mimo umenia a kolonizujú ich v prospech umenia. To podstatné na týchto aktoch ale je, že všetky vyjadrili afirmatívnu vôľu využiť "umenie" (onen ekosystém, či hyperobjekt, nazývajte to ako chcete) ako vozidlo. Vozidlo pre ideu, pre utópiu, pre estetický zážitok, pre komunikáciu. V prácach Vandy Michalskej vidím extrémne odmietnutie toho vozidla, celej semiotickej konvencie. Iste, odmietnutie a negácia sa v dielach umenia dvadsiateho storočia vyskytujú, stali sa až kánonom, ale ak sa príliš zdôrazňuje toto odmietnutie, tak sa môže stať tým jediným, nutkavou neurózou, ktorá neguje len pre ten samotný akt. Myslím si, že to je to, čoho som tu svedkom.

Myslím si, že hejt je veľmi smutný šport. Porazené a ublížené odchádzajú obe strany. Myslím si, že vždy a za každých okolností sa nájde aspoň jedna rovina diela, ktorá ponúka umeniu afirmáciu, ale v tomto prípade žiadnu neviem nájsť (pomôžte mi, napovedzte, ak viete). Afirmácia je nutná vôbec preto, aby sa dielo stalo súčasťou osnov dejín umenia na škole. Premýšľam, že v nejakej miere nesiem vinu za túto situáciu aj ja sám. Previnil som sa vymyslením umelca v post-praxi a možno nedostatočným komunikovaním tejto pozície. Umelec v post-praxi ostáva stále umelcom, nech už akokoľvek (seba)ironickým. "Rouhání nejspíš vždy vyžadovalo brát věci velmi

vážne,” napísala Donna Haraway na začiatku Kyborgského manifestu. Aj najväčší rúhač musí nejakú časť hry brať vážne. Mrzí ma, že to musím takto polopate vysvetliť, ale aj umelec v post-praxi berie inštitúciu umenia vážne. Umenie je výsledkom evolučného procesu a má v spoločnosti nejakú funkciu, pretože inak by nebolo. Iste, môžeme svet umenia kritizovať ako elitistický a vysoko inštitucionalizovaný, dusivý a autoritársky, patriarchálny či mačistický, kolaborujúci s neoliberalnou politikou, ale stále túto kritiku robíme preto, že veríme, že pod tým všetkým ešte existuje aj nejaký pôvodný (radikálny) základ, umenie ako autentická komunikácia s prijímajúcimi *druhými*, alebo aspoň so samým sebou, ako *druhým* subjektom. Radikalita spočíva v návrate ku koreňu, z latinského *radix*, radikalita je afirmáciou toho, čo tvoriaci subjekt považuje za pôvodné v umení, po tom, čo sa zbavíme neblahých nánosov. Inštitucionálna kritika sa robí preo na pôde inštitúcie. Aspoň na niektorej úrovni chcem v práci umelkyne či umelca nájsť afirmáciu, je to podmienka, aby sme sa vôbec mohli baviť o umení. V tejto práci neviem nájsť afirmáciu na žiadnej úrovni “hejtového” textu, ani v predkladaných videách. Nedokážem identifikovať odstup, humor ani nadhľad.

Neviem si predstaviť žiadnu adresátku či adresáta diela, okrem mlčky predpokladaného sveta umenia ako *veľkého druhého* a smerom k tomuto *systému* práce smerujú len ako negácia, negácia úplne všetkého. Odmietnutie filmového remesla v reinscenovaných scénach z filmov o Harrym Potterovi. Odmietnutie hierarchie a snahu o kolektivitu, autorka však napriek tejto deklarácii zotrváva v pozícii hierarchicky nadradeného autorského subjektu, ktorý drží kameru, a tá kamera mieri pohľad, “gaze,” ktorý feministická filmová teoretička Laura Mulvey označila za mužský (*male gaze*). Odmietnutie autorského subjektu vo videu z lesa, kde strávila študentka čas karantény sadením stromov – kamera bezcieľne mieri na pohorky, ohnisko či do korún stromov, mikrofón náhodne zaznamenáva rozhovory, video sa nezdá ani strihovým výberom pracovať so zaznamenanými fragmentami. Iste, sadenie stromov samo osebe je dôležitá a afirmatívna činnosť, ale vôbec nie je témou videa. Maňasky prehrávajúce kurátorovu reakciu na požiadavok študentky nahradiť jej meno v katalógu študentským číslom a spôsob, akým si ten neborák nevie poradiť so situáciou pretože už si raz vybudoval predstavu, ako má vyzerat’ katalóg a snaží sa ju obsesívne dodržať. Aj on má nejakú afirmatívnu afinitu s umením – v jeho spôsobe chápania. Inscenovanie mailu sa opäť zdá byť len negáciou, cítim snahu interpretovať jeho reakciu iba ako nafúkanú autoritársku patriarchálnu sebadôležitosť. Prečo sa nám nedostane nahliadnuť emaily, ktoré reakcii predchádzali a ktoré ju nasledovali? Odmietnutie zapísania svojho mena do archívov školy opäť nie je dôsledné, načo sú potom súčasťou predkladanej práce aj videá? Všetko sa mi to javí ako negácia bez rozmyslu, bez stratégie a bez cieľa, ničenie, po ktorom sa ale nezdá nasledovať žiadne zmysluplné budovanie. Za zmysluplný akt budovania by som videl stavanie mostu smerom k divákovi, bezprostredne a napriamo, s obídením inštitúcie, ktorá adeptku tak strašne utláča. Ale

adeptka sa nezdá mať záujem ani o diváctvo, predkladané diela sú vyslovene nekomunikatívne.

Mám snád' pochopenie pre "nespokojnosť v kultúre," ako o tom písal Freud. Akulturácia ľudského zvieratka, ktoré príde na svet pôrodom je dlhá a bolestná. Kultúra je od podstaty násilím, keď formuje onoho živočicha. Bráni sa a môže okolo seba kopat' a hrýzť, ale k niečomu môže dospieť až v tej chvíli, kedy pochopí, že predchádzajúci status quo nejde len tak zbúrať, ale že je treba sa s ním naučiť vyjednávať, využívať k vlastným či obecné prospešným cieľom, tweakovať, prispôbovať, osedlávať a vôbec s ním chytrým spôsobom pracovať. Človek je skutočne človekom len v kontexte spoločnosti, nikdy nie sám osebe. K tomu potrebuje komunikovať, hrať hru na semiózu. Umenie je jedna z najpokročilejších foriem semiotickej hry. Umelkyne a umelci sú vychovávaní ako jej expertní hráči. K tomu je inštitúcia umeleckej školy. Ano, často môže pôsobiť otravne či zväzujúco, občas šikanuje, občas sa vyskytnú aj misogynickí páprdovia, ale to všetko stále nemôže byť dôvodom k odmietnutiu celého umenia ako komunikačného systému.

Dnešné módne horlenie proti hierarchiám, proti autoritám a inštitúciám vykazuje fatálnu slepú škvrnu. Nevidí, že štrukturovaná spoločnosť je nevyhnutná a akým spôsobom je tá štruktúra potrebná a užitočná. Antropológ Victor Turner hovorí o dvoch základných póloch spoločenského usporiadania – to, ktoré je štrukturované a to, ktoré nazýva *communitas*, rovnostárska komunita prítomná v stave *liminality*, v momente rituálneho prekonávania prahu. Na tej druhej nie je možné budovať dlhodobú existenciu spoločnosti, hoci tu pokusy boli, spomeňme si na vznik františkánskeho rádu, hippies alebo pokusy o komunizmus. *Communitas* má síce schopnosť stemlovať ľudí na rovnostárskej úrovni, v situácii rituálu, ale dosiahnuť schopnosť rozhodovať sa a konať má spoločnosť len v prípade ustanovenia štruktúry a – aké rúhanie! – hierarchie. V najlepšom prípade je osoba v pozícii autority schopná tvorivého aktu nového prerámovania či novej funkčnej interpretácie nových vyvstávajúcich skutočností, pred ktorými ľudská pospolitosť stojí. Spoločnosť úplne prostá hierarchie nie je možná a veľmi rýchlo zanikne, tak ako skončí aj freetechno niekedy na poludnie druhého dňa, kedy už sú všetci príliš unavení, vysmažení alebo oboje a slnko už príliš páli. Nehierarchičnosť nie je hodnotou sama osebe, je potrebné naučiť sa, ako a v ktorom kontexte ju použiť. Iste je zdravé zatriasť autoritami, aby sme poznali, či sú ešte oprávnené, ale na druhej strane prirodzená autorita spočíva u niekoho, kto má skúsenosť. Zoberte si už len takýto príklad: virológ, ktorý sa celý život zaoberá koronavírusmi, ich ekológiou a evolúciou vie vysloviť informovanejší a použiteľnejšie návrhy pre orientáciu v neistotách súčasnej pandémie, než senátor, ktorý je profesiou onkológ, alebo nedajbože novinár z novinky.cz. Váha jeho názoru spočíva na prirodzenej autorite. Je druhá vec, že sa môže snažiť presadzovať svoj názor autoritársky, alebo môže mať hromadu iných nemilých vlastností. Iste je potrebné prevetrávať inštitúcie, aby nezatuchli, ale ony tu predsa len kvôli niečomu sú, ony totiž držia kontinuitu za rámcom našich jednotlivých fyzických životov. Moja vlastná pracovná definícia je, že umenie je inštitúcia

udržiavania a pestovania spoločného *imaginárna* spoločenstva a akadémiu umenia sú tu práve od toho, aby vychovávali – tu lepšími, tu horšími spôsobmi – budúce generácie “šamaniek a šamanov,” ktoré majú v starostlivosti (pečovaní) o toto imaginárno udržiavať spoločnú kultúru. Že to nefunguje tak úplne dobre je druhá vec, ale očakával by som od študentky či študenta, že po šiestich rokoch štúdia túto funkciu pochopí a porozumie, že má poslanie, ktoré prekračuje pocity ublíženosti, malicherné spory a vrtochy autoritárskych gerontov. Pri najlepšej vôli sa mi nepodarilo nájsť nejakú stopu nadhľadu, humoru, či odstupu, ktorý by dal najavo, že by bola možná nejaká transcendencia, prekročenie samej seba, prekročenie vlastných obmedzení, aby sme za tými horšími vlastnosťami druhých našli to lepšie v ich motivácii.

Veľkú arkánu tarotových kariet uzatvára karta Svet. Karta je vyjadrením totality človeka, totality, ktorá vytvorí syntézu všetkých svojich aspektov. “The world is all that is the case,” napísal Wittgenstein v *Tractatus Logico-philosophicus* a nemám po ruke český preklad, aby som citoval. Je totalitou všetkých faktov, takých, ktoré vyvolávajú pozitívne aj negatívne interpretácie, obvykle obe naraz. Veľmi by som si prial, aby absolventka odchádzala zo školy s pocitom uzavretia aspoň kapitoly tejto osobnej totality. Aby porozumela, že chyby, ktoré kritizuje nesie aj vo svojom vlastnom konaní. Pýtam sa, skutočne bolo štúdium na AVU až tak hrozným utrpením, že je taký nenávisťný výbuch nutný a nemohla inak? Iste môže slovo nenávisť pôsobiť strašne, ale čo iné je *hejt*, z angličtiny *hate*? Naozaj nestála za to ani ateliérová skúsenosť s Kačou Olivovou a Darinou Alster? Skutočne si študentka neodnáša nič pozitívne? Nič, čo by ponúkalo aspoň zrnko vykupujúcej afirmácie?

Neviem, ako v tejto situácii postupovať. Vedúce ateliéru sa zdajú vidieť v študentke kvality, ktoré by jej mali vyslúžiť absolventský diplom. Ja nedokážem v textovej ani v praktickej časti práce nájsť nič, čo by mi s kľudným svedomím dovolilo povedať niečo iné, než že prácu hodnotím stupňom 4 (nevyhovela) a nedoporučujem ju k obhajobe. Veľmi dúfam, že bude študentke umožnená druhá príležitosť a že študentka túto možnosť využije a odovzdá o rok skvelú prácu. Aj keby to malo byť jej posledné dielo a na inštitúciu umenia zanevrie.

MgA. Radim Labuda, umelec v post-praxi

Praha, 4. 9. 2020